Een bibliotheek *in 2040*

***Groeimanifest** voor de Bibliotheek van de toekomst*

Pro biblio

Evi laat haar fiets achter in de lift van de ondergrondse garage en steekt de brug over naar de ingang van de drijvende bieb. Bij de ingang pakt ze haar ledenbril en haar bibliobot vraagt of ze zin heeft in een plekje binnen of buiten.

Inhoud

1. ‘Epicentrum’, Spoken word van Smita James 3
2. Introductie 4
3. Maatschappelijke krachten, signalen en trends 6
4. Denkrichtingen voor de bibliotheek van de toekomst 11
5. Nawoord voor de bibliotheken 18
6. Leeslijst en bijlagen 20

Epicentrum van ons brein

Dit is de plek waar verandering is verankerd
Waar het leven gebonden is van ver voor het schrift
Toen het woord nog van mond tot door het oorsmeer galmde
en van dorp tot stad gedragen werd

Hier heeft het onbekende een gezicht gekregen
Hebben we stemmen op papier gevangen met inkt
Zo, zo kon het verleden de toekomst vormen
En zo, zo is de maatschappij enigszins geprint.

Welkom in het epicentrum van ons brein
Daar waar verstrooide woorden luchtig ontkiemen
en onverdeelde verhalen in de hoogte dolen
Ze smachten naar verspreiding via serene monden
Na stevige grepen in de rugdekking.

Hier bekoren vingers eerst de kaft
Scannen ogen langs letters die de titel verklappen
Borrelt een organisch verlangen naar medeweten.
Schuiven we stilletjes langs bordjes met levensthema's.

Dit is de woonkeuken om onvoorziene honger te stillen
Een derde thuis waar ons samen leven samen komt
Hier kijken we niet neer, maar tellen we mee
Versterken we elk gezinslid in eigen kracht vooruit.

We houden dialoog of een gezond debat
Want het gaat niet meer alleen om boeken
we zorgen sociaal democratisch voor digitale toegang
en voor iedereen gratis is het wifi-wachtwoord

Hier dragen we laaggeletterden hoog
Hooggeleerden koesteren we laagdrempelig
Een publieke ruimte voor een ieders niveau
Sociale uitdagingen faciliteren we
We overbruggen multimediaal en letterloos

De bieb stap je binnen om een leven lang te leren
om ook te vinden wat je niet perse zocht
Om jezelf te verrijken met een anders bevindingen
Of mentaal te reizen naar een literaire oord
Hier kan je interdisciplinair genieten
van live-performances, beeldende kunst
en volledige narratieven

Dit is de plek waar verandering constant is
Waar het digitale tijdperk steeds wordt aangevuld
Het hart van elke gemeenschap
Daar waar luisteraars vertellen
en vertellers ook weten te luisteren

Een creatieve ontmoetingsplek
tussen leden en gebruikers
Een tech-team
Een katalysator voor uitwisseling
Een bruisende ideen-box
Een noodzakenbespreker
Een hands-on programmeur
Een platform, waar connectie boven collectie staat.

Smita James, 2022

Spoken words tijdens het evenement Bibliotheek van de toekomst

op 28 maart 2022

Introductie

Het is ontzettend belangrijk dat wij, de mensen achter de bibliotheek, nadenken over wat we willen zijn en niet enkel reageren op wat we denken te moeten zijn. Als je reageert is de toekomst iets wat je overkomt, als je nadenkt over welke toekomsten mogelijk zijn en hoe je daar komt, dan neem je de leiding en stel je prioriteiten. Prioriteiten stellen en daarmee keuzes maken kunnen het verschil betekenen tussen relevant zijn en niet relevant zijn. Tussen bestaan of verdwijnen.

> *'De toekomst overkomt je niet. Je máákt de toekomst. Je kunt handelen naar een toekomst die je voor mogelijk houdt.'*
>
> — Marleen Stikker

Er is geen sprake van dat we de toekomst kunnen voorspellen. 20 jaar geleden moest ik met een floppy disk mijn mail ophalen in de universiteitsbibliotheek en nu krijg ik op elke straathoek een bericht dat mijn mailbox weer voller is gelopen. Is dat voorspeld – vast wel, maar het had ook zomaar anders kunnen lopen. Voorspellen is dus, zelfs in dit stuk, niet aan de orde. Wat we, met wat moeite, wel kunnen is verwachtingen en wensen uitspreken en voor de hand liggende scenario's verkennen.

Dit heeft een denktank van 7 expertgebruikers in het afgelopen jaar gedaan. Dit deden zij ook met het bewustzijn dat we niet alleen moeten volgen, maar dat we ook kunnen meedenken aan en keuzes hebben in (de route naar) die toekomst. Om het belang hiervan nog maar eens te benadrukken een citaat van Marleen Stikker (uitgesproker op 28 maart 2022 tijdens het event De bibliotheek van de toekomst).

We hebben ervoor gekozen om een denktank samen te stellen van expertgebruikers. Dat vraagt om enige toelichting; we zochten naar een gelegenheidscollectief van individuen die geen of zeer beperkte kennis hebben van de 'achterkant' van de bibliotheek, zodat zij vrij van de beperkingen van vandaag konden nadenken over de toekomst. Zij kennen de bibliotheek met name als gebruiker, maar bezitten wel kennis en ervaring die direct grenst aan de taken van de bibliotheek (communityvorming, digitalisering, technologisering, literatuur, inclusie en diversiteit, innovatie, etc). Vervolgens hebben

we nadrukkelijk gezocht naar jonge deelnemers die zelf ook nog een rol zullen spelen in de bibliotheek in 2040.

Voordat we begonnen hebben we eerst goed om ons heen gekeken. Wat ligt er al voor het oprapen en wat kunnen we gebruiken om op voort te borduren. We zijn in onze verkenning bijzonder schatplichtig aan het rapport van de KB uit 2014 en het Deense onderzoek uit 2020 (meer informatie in de leeslijst op pagina 20). Het rapport van de KB hebben we gebruikt als uitgangspunt en in het Deense onderzoek herkenden we onze eigen gedachten, die we deels vertaalden naar de Nederlandse context.

De denktank koos ervoor om vanuit de gebruiker van de toekomst verschillende scenario's te verkennen. Naast het omschrijven en doordenken van trends hebben we ons dus uitgebreid beziggehouden met het ontwikkelen van persona's op basis van de demografische voorspellingen voor 2040. Vervolgens hebben we deze twee elementen gecombineerd in de verkenning van scenario's.

Niet alleen de denktank is aan de slag gegaan. Twee bibliotheken hebben het onderwerp opgepakt met hun leden en ook binnen Probiblio is er een groep bezig geweest. 120 studenten van de Avans Hogeschool in Den Bosch hebben aan het vraagstuk gewerkt en er is de opbrengst van de werksessies op 28 maart in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam met 130 deelnemers van binnen en buiten de bibliotheeksector. Ze hebben nagedacht over de bibliotheek zonder fysieke collectie, persona's van de toekomst, de vormgeving van de plek van de bieb, de democratische bibliotheek en de rol van vaardigheden in tegenstelling tot kennis in de bibliotheek van de toekomst.

De uitkomsten lijken niet altijd wereldschokkend, maar het biedt een kader of een houvast waarbinnen we kunnen spelen met de mogelijkheden. Experimenteren met wat eventueel mogelijk zou kunnen zijn is een voedingsbodem voor de belangrijke keuzes die gemaakt zullen moeten worden. En waarschijnlijk moet dat ene wilde idee voor elke bibliotheek anders zijn (verhuis naar een schip, ga 24 uur open, geef boeken weg en laat ze door de stad zwerven, noem maar eens een gekke dwarsstraat).

De kern echter, van wat hier voor je ligt, is een potentieel antwoord op de vraag: als we spreken over ons publiek, kunnen we ons dan al een voorstelling maken van hun behoeften? Welke rol willen wij/ wil jij hebben in de toekomstige maatschappij?

Het antwoord op deze vragen zal in de loop van de 20 jaar die voor ons liggen, gelukkig verschuiven. Maar we moeten er wel mee aan de slag blijven. Voor die route doen we in deze bladzijden een aantal suggesties en we hopen dat jullie de handschoen oppakken.

Veel leesplezier, namens de denktank,
Mirjam Zweers (Probiblio)

Denktank bibliotheek van de toekomst

Deborah Nas, Dick van Dijk, Sara Korving, Safiya Lal Mohamed, Roy Cremers, Christina Moreno, Lara Nuberg

Maatschappelijke krachten, signalen en trends

In de verkenning van de KB uit 2014 worden twaalf grotere trends gesignaleerd. De denktank is ook uitgebreid met trends bezig geweest en met terugwerkende kracht koppelen we deze aan de thema's van 2014, om ze verder te verdiepen, aan te scherpen of ondergeschikt te maken. In blauw de trends uit het stuk van de KB die wij ongewijzigd van toepassing vonden.

Net als de lijst uit 2014 is deze niet uitputtend, maar wel noodzakelijk om verder te denken.

De maatschappelijke krachten, signalen en trends in dit hoofdstuk zijn onderverdeeld in 3 overkoepelende thema's: Demografie, De plug-in maatschappij, Van kennis naar vaardigheden en competenties.

Grijzer, Diverser en Drukker

Uitgebreide tekstuele informatie over de demografie in 2050 vind je in de leeslijst

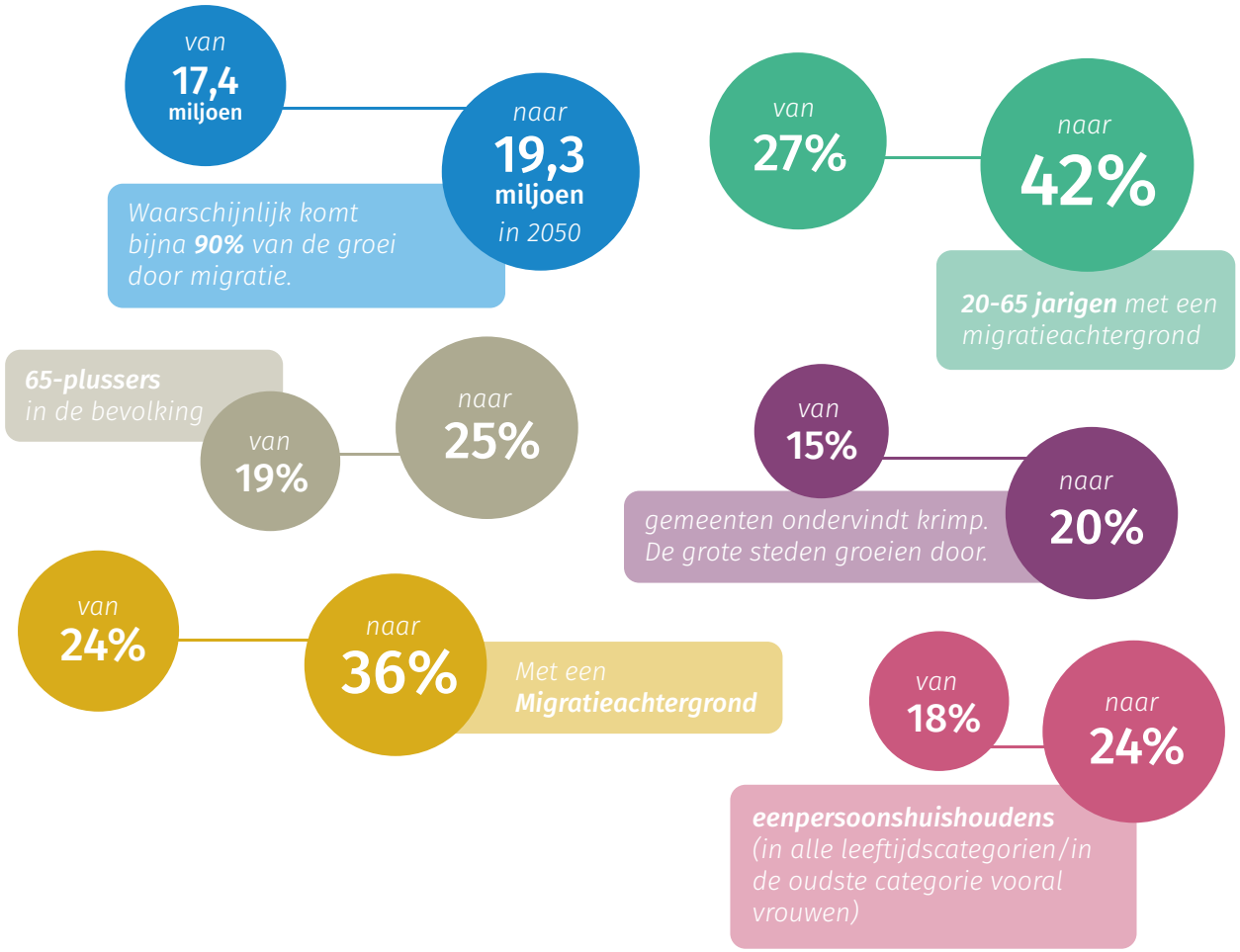

Tweedeling in de maatschappij

Toenemende zorgtaken bij onbetaalde krachten

In de zorg zal er sprake zijn van een toenemend tekort aan personeel. De druk vanuit de overheid op de mantelzorger zal verder toenemen en mensen zullen vaker, intensiever en langer zorg moeten dragen voor hun zieke en/of oudere medemens. Nieuwe initiatieven zullen ontstaan die het collectief mantelzorgen mogelijk maakt.

‘Gewone’ diensten worden in toenemende mate luxe goederen

Voor een groter deel van de Nederlandse burgers worden ‘doodgewone’ zaken onbereikbaar. Contact, advies en begeleiding door een mens wordt iets waar je voor moet betalen. Alles gaat digitaal en artificieel en dwingt de consument in een keurslijf (deze keurslijven worden wel gedetailleerder). Bovendien worden we steeds vaker een consument bij een terugtrekkende overheid.

Ruimte

De grote steden worden steeds groter, en mensen in die steden hebben steeds minder vierkante meters tot hun beschikking. Steeds meer diensten gaan online. Publieke ruimte wordt steeds schaarser. In krimpregio’s (en dit worden er meer) wordt publieke ruimte om een andere reden ook steeds schaarser. Minder inwoners betekent minder geld voor voorzieningen. Maar tegelijkertijd zijn hier ook meer oudere eenpersoonshuishoudens en is er een grotere kans op eenzaamheid.
De behoefte aan publieke ruimte om te ontmoeten en te werken of te studeren neemt toe.

Kleine toplaag, grote humuslaag van (onbetaalde) creatieven

De grens tussen amateur en professional zal in de kunst, design en literatuur, met uitzondering van de toplaag, vervagen.

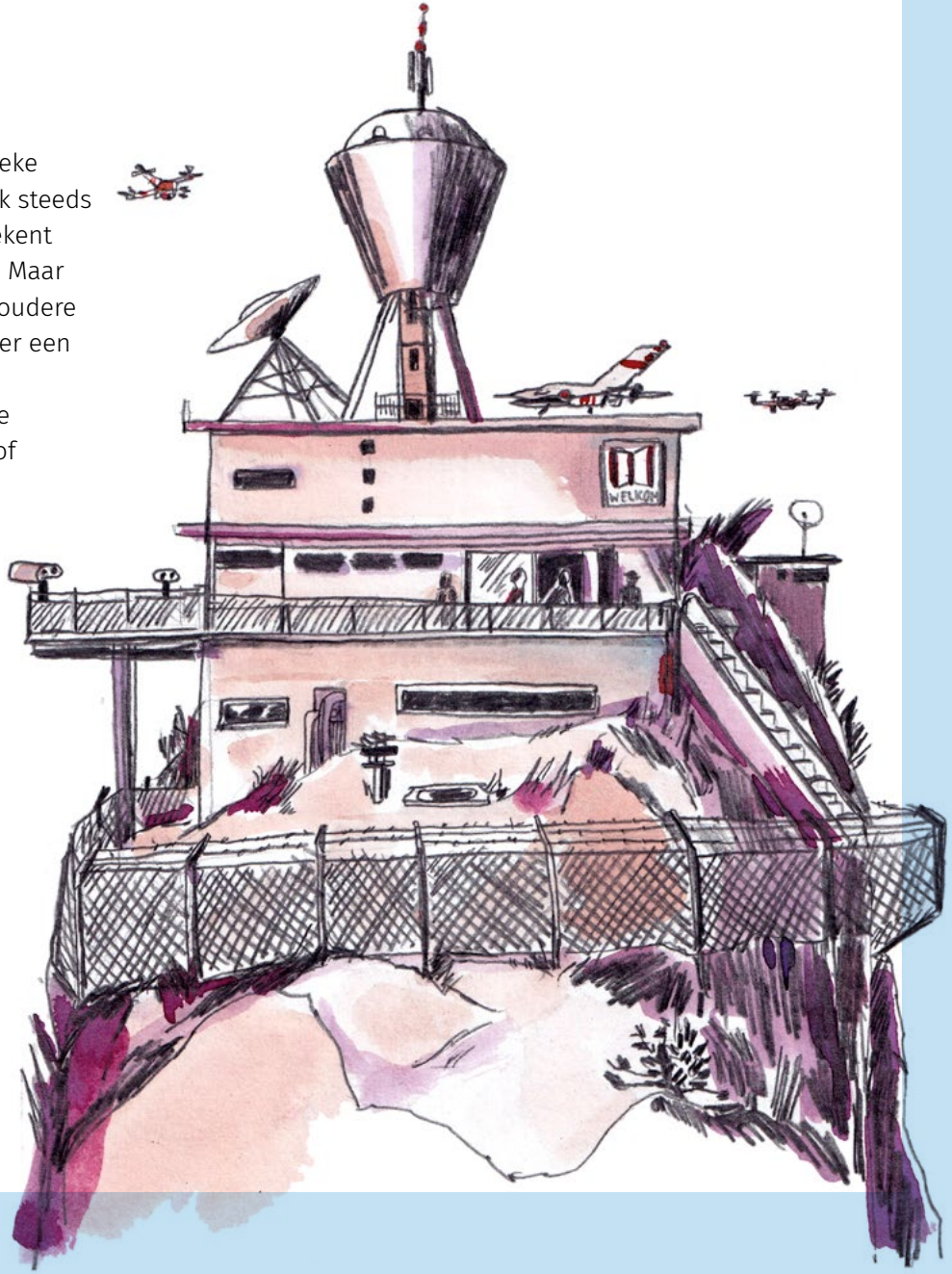

Plug-in maatschappij

De Toekomst van vrije tijd

In Nederland werken veel mensen in deeltijd en dit aantal groeit vooralsnog. Behalve werkende ouders vinden mensen in Nederland dat ze voldoende vrije tijd hebben, gemiddeld 42 uur per week. Dit aantal uren is vrij stabiel. 8 van die 42 uur wordt besteed aan sociale contacten, 14 uur aan hobby's, uitrusten, uitstapjes, etc. Het aandeel 'digitale' vrijetijdsbesteding neemt toe.

Digitalisering leidt tot nieuwe distributiemodellen en nieuwe 'uitgevers'

Er ontstaat een schijn-democratisering van content-creatie en distributie. Technologie maakt oude machthebbers irrelevant en deze plek wordt ingenomen door platforms die uiteindelijk ook een grote machtige speler in de keten worden. Platforms starten als distributiesysteem en de succesvolle platforms worden op een gegeven moment uitgever/producent. Het is mogelijk dat deze platforms content laten creëren door algoritmes, waardoor geen rechten meer worden afgedragen aan auteurs en ze gesloten content-ecosystemen creëren.

De herkomst en betrouwbaarheid van informatie is in toenemende mate onzeker (bron: KB 2014 – Bibliotheek2025)) De ongekende beschikbaarheid van informatie en het verdwijnen van het onderscheid tussen auteur, uitgever en lezer heeft een keerzijde. Hoe weet iemand of al die informatie die beschikbaar is, ook betrouwbaar is? En hoe gaat hij om met de overdaad aan informatie? De niet aflatende stroom van (irrelevante) informatie kan een bedreiging vormen voor de gezondheid en de arbeidsproductiviteit. Organisaties zijn daarom bezig met initiatieven om de informatiestroom in te dammen. Een voorbeeld hiervan is Zero Email, waarbij organisaties processen zoveel mogelijk email-vrij proberen te maken. De voortdurende informatiestroom vereist dat gebruikers weten hoe ze informatie moeten zoeken, filteren en interpreteren.

De verdwijning van het (fysieke) boek

De traditionele auteur krijgt meer een status als kunstenaar en bedient een steeds kleiner publiek. Het boek wordt een nostalgisch artefact: iets wat vooral de oudere generaties nog lezen. De nieuwe auteur wordt contentcreator die zijn content speciaal creëert en optimaliseert voor specifieke formats: audioboeken, podcasts, social media-'stories', video, VR, etc.

Hyperpersonalisatie van content

Technologie en algoritmes zorgen ervoor dat je gedurende de dag je (leer)ritme gedicteerd kan krijgen door smart devices. Gebruikers krijgen wel meer controle over de mate waarin ze buiten hun 'informatie-bubbel' willen treden en die behoefte is er in toenemende mate (unplugged leven). Op basis van je interesses en doelen levert een 'superapp' je verspreid over de dag content op maat voor de situatie.

> ***Ook zullen steeds meer (hybride) applicaties met elkaar in verbinding staan en informatie uitwisselen, 'the internet of things'.***
>
> — bron: KB 2014 - bibliotheek2025

We besteden een groot deel van de tijd in de virtuele wereld

Er ontstaat een grootschalige digitale wereld waar we leren, werken, spelen en ontspannen. Deze tweede wereld neemt niet alleen de vorm aan van een simulatie; de samenleving zal onafscheidelijk verbonden en afhankelijk zijn van haar interface met kunstmatige intelligentie. Iedereen heeft meerdere avatars (karakters), een digitale kledingkast en een eigen 'home base'.

Mensen met gemeenschappelijke interesses ontmoeten elkaar in virtuele 'clubs': een 3D-omgeving waar de omgeving aansluit op de interesse en waar je verschijnt niet in niet in maar als avatar die daarbij past. Gedeeltelijk vervangt dit het fysieke persoonlijke contact of 2D digitaal contact. Maar er komt dus ook een nieuwe realiteit bij die ons leven verrijkt voor praktische en entertainment-activiteiten. Veel mensen blijven zoeken naar een balans tussen de virtuele en de fysieke wereld.

Digitale dominantie en de tegenbeweging

Digitaal is dominant in onze cultuur. We lopen zelfs het risico om slaaf te worden van het digitale. Er ontstaat een markt voor initiatieven die mensen helpen op dit vlak gezond te blijven. Om vaker offline te gaan en nieuwe routines aan te leren.
Kunstmatige intelligentie is steeds meer een geautomatiseerde filter van informatie. Aandacht van publieke aanbieders verschuift van (eigen) informatie verstrekken naar gids zijn en de onzichtbare mechanismen achter het zoeken van informatie zichtbaar en transparant te maken, of zelfs de algoritmen die het internet afstruinen te cureren. Er zou een publiek gecureerd internet kunnen ontstaan, naast een 'wildwest' internet en een dark web, mits instellingen zich hiervoor wereldwijd verbinden en samenwerken.

Een groeiend bewustzijn over privacy en een nieuw model voor eigenaarschap van data

Europa positioneert zich als de mondiale privacywaakhond en door schandalen, datalekken en datadiefstal worden mensen zich steeds meer bewust van de waarde van hun data. Er ontstaan nieuwe privacybeschermende concepten, maar implementatie vraagt om een actieve rol van de eindgebruiker.

Democratie en technologisch burgerschap

De democratie staat onder druk, deelname aan het democratisch proces neemt af. Tegelijkertijd worden heel veel democratische processen digitaal, informatie over overheidsregels is alleen nog maar online te vinden. Daarom wordt het zorgdragen voor digitaal en technologisch burgerschap belangrijk. Rathenau definieert technologisch burgerschap als "de vaardigheid om de mogelijkheden van digitalisering te begrijpen, en de kennis en weerbaarheid om met de risico's ervan te kunnen omgaan. Het stelt burgers in staat deel te nemen aan het democratisch debat en de politieke besluitvorming over nieuwe digitale technologie." En dit alles naast gewone digitale gelletterdheid.

De markt en technologisch burgerschap

De financiering van publieke diensten staat onder druk. Dit vormt een risico wanneer een commerciële financier de 'curatie' van kennis gaat beinvloeden of dit combineert met commerciële diensten. Er is een maatschappelijke roep om toegankelijke en veilige digitale ruimte (zie bijvoorbeeld Public Spaces, https://publicspaces.net/manifest/) en de commons als een alternatief governance model.
De Commons: een alternatief voor het kapitalistische model. Het wordt gebruikt om te verwijzen naar een breed scala aan bronnen, natuurlijk en man made, die worden gedeeld door een grote groep mensen. Bijvoorbeeld: als je lid wordt van een bibliotheek wordt het ook jouw verantwoordelijkheid om ervoor te zorgen. 'We the library!'

Klimaat

Alles digitaliseren is niet noodzakelijkerwijs energieneutraal, er is ook zoiets als een digitale footprint. Ook hiervoor worden oplossingen gevonden. Naast de footprint van de fysieke omgeving zal ook deze digitale footprint belangrijk zijn. De te verwachten abrupte consequenties van het menselijk handelen voor het klimaat zullen in grote mate, ver weg en dichtbij, van invloed zijn op onze toekomst.

Van kennis naar vaardigheden en competenties

Meer aandacht voor basisvaardigheden (taal) en minder personeel

Er komt een nog verder toenemend tekort aan onderwijzend personeel. Bovendien zal het primair en secundair onderwijs zich nog verder toe moeten spitsen op de basisvaardigheden in verband met achterstanden bij een toenemend aantal scholieren. Met als gevolg dat er in het onderwijs steeds minder ruimte zal zijn en scholieren ook op andere plekken zullen aankloppen voor kennis en ondersteuning. Daar staat tegenover dat wel steeds meer mensen hun middelbareschooldiploma halen en het aantal hoger opgeleiden gestaag stijgt.

Andere (vormen van) kennis

Het beschermen en ontsluiten van erfgoed, met name kennis die niet in boeken is vastgelegd, wordt belangrijker. Verschillende stijlen van leren krijgen een plek in het formele en informele leren, bijvoorbeeld leren door ervaring, door te ondergaan. De scheiding tussen educator en leerling wordt diffuser; je kiest de rol die op het moment bij je past en bent zowel een consument van kennis als een meester/ expert op je eigen gebied.

De derde leeromgeving

Het informele leren neemt een vlucht mede doordat het onderwijs overbelast is. De overdracht van kennis en ervaring zal vaker onbetaald, online, peer-to-peer en buiten het professionele circuit plaatsvinden.

Denkrichtingen voor de bibliotheek van de toekomst

Als de wereld er straks uitziet zoals hierboven beschreven, wat kun je hier dan nu mee? Zowel de denktank als de deelnemers aan de sessies van 28 maart komen tot de volgende kernelementen die ze in 2040 essentieel vinden.

De denktank is gekomen tot een **vierdelig scenario** dat met name heen en weer beweegt tussen virtueel en fysiek en gestolde kennis en levende kennis. In de ontwikkeling daarvan zijn ze schatplichtig aan het Deense onderzoek uit 2021 over de impact van de bibliotheek.

'Welkom in het epicentrum van ons brein, daar waar verstrooid woorden luchtig ontkiemen.'

— Smita James op 28 maart 2022 tijdens het evenement Bibliotheek van de toekomst.

De cirkel: vierdelige kern van de bibliotheek van de toekomst

We zien drie cirkels. De binnenste cirkel is de kern van elke bibliotheek; de thuishaven. De middelste ring draait om persoonlijke vaardigheden. De buitenste ring bestaat uit twee delen en signaleert de overgang van de persoonlijke naar de maatschappelijke sfeer. Deze ring bestaat uit community en perspectief (het individu in relatie tot de maatschappij – het hoe en het wat).

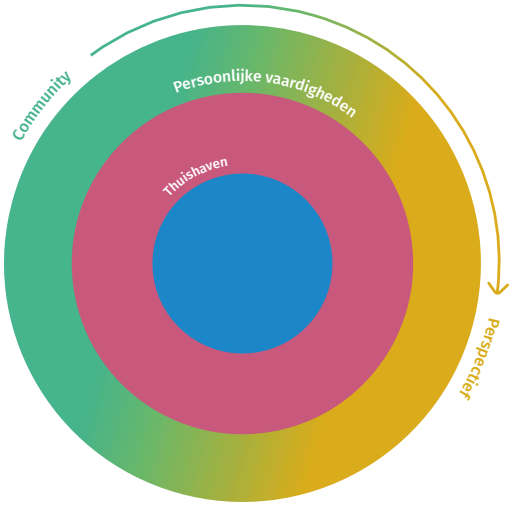

1 De bibliotheek is een Thuishaven

De kern van de cirkel is de safe space voor iedere bezoeker. Dit kan het fysieke gebouw zijn, maar dit kan ook een virtuele ruimte betreffen. Deze kern vormt de essentie van wat een bibliotheek zou moeten zijn: een plek waar je je thuis kunt voelen, zonder dat je gestuurd wordt in een bepaalde richting, zonder dat je 'lastiggevallen' wordt door fake news, reclame of lawaai. Je bent hier geen consument. Het is geen stilteplek, maar het is er op sommige plekken wel letterlijk stil of digitaal stil. Het is dé plek waarnaar je kunt uitwijken wanneer het je thuis even teveel wordt, wanneer je wilt werken, of iets wil printen, een magazine of dagblad wilt lezen of gewoon even zijn. Het is een veilige plek waar je zelf kunt kiezen wat je aan informatie tot je neemt of wat je wilt delen.

De thuishaven heeft naast een sociaal emotionele, ook een fysieke component. De bibliotheek moet ook een plek zijn waar de omgeving gezond is, koelte/ warmte biedt (wanneer nodig), droog, ruimtelijk en voor iedereen (en alles) toegankelijk en inclusief is en de omgeving respecteert. En dit alles, minimaal, klimaatneutraal.

2 De bibliotheek is er voor Vaardigheden

Een volgende cirkel is daar waar de bezoeker van de thuishaven, zich actiever wil ontplooien. Voor deze bezoeker biedt de bibliotheek vaardigheden die mensen nodig hebben om zich staande te houden in de huidige maatschappij. Wat dit is verandert continu en vraagt van een bibliotheekorganisatie goede 'voelsprieten', sensitiviteit, samenwerking, etc. Dit kan variëren van het aanbieden van programma's waarin persoonlijke vorming centraal staat, tot een programma-aanbod dat aansluiting tot de (digitale en technologische) maatschappij stimuleert. De bibliotheek is een onderdeel van een ecosysteem, waarbij de bibliotheek fungeert als aanbieder en tevens optreedt als een gids om mensen door te verwijzen naar andere ontwikkelplekken. Dit vraagt om een goede en actieve inbedding in het 'weefsel' van de stad.

Zo worden mensen in staat gesteld om een leven lang te leren en daarmee volwaardig mee te blijven doen aan de samenleving. Sommige mensen hebben meer ondersteuning nodig dan anderen, daar mag je als bibliotheek keuzes in maken afhankelijk van de demografie in de omgeving van de bibliotheek.

De volgende cirkel bestaat uit twee delen; aan de ene kant is er de bezoeker die met de opgedane vaardigheden een eigen perspectief wil vormen, de andere is de bezoeker die zich met gelijkgestemden wil verenigen.

3 De bibliotheek is er voor Perspectief

Voor bezoekers die zelf in staat zijn (gesteld) om de nodige informatie tot zich nemen en deze te wegen, kan de bibliotheek een rol spelen in het ontwikkelen van een perspectief. Zodat de bezoeker, al dan niet op weg geholpen door een programma vanuit de bibliotheek of een richting die door een curator is gesuggereerd, zich een mening vormt en daar gefundeerd uiting aan kan geven. De bibliotheek biedt hiermee ruimte aan kritische denkers en doeners. De curator-rol is in dit geval een passende, door wie bezoekers uitgedaagd worden niet alleen de richting van de curator blind te volgen, maar hier indien nodig ook kanttekeningen bij te plaatsen of verder te onderzoeken. Zo vormt de curator een startpunt voor zelfstudie waarmee bezoekers hun eigen perspectief kunnen ontwikkelen, verbreden of verscherpen.

> *'Dit is de woonkeuken om onvoorziene honger te stillen (..) een derde thuis waar ons samenleven samenkomt.'*
>
> *— Smita James*

4 De bibliotheek is een Community

De andere richting is niet zozeer het eigen perspectief ontwikkelen door zelfstudie, maar door samen in gesprek te gaan over een thema en van anderen te vernemen hoe zij tegen zaken aankijken. Hierbij is de facilitator vanuit de bibliotheek essentieel; deze moet ervoor zorgen dat er voldoende perspectieven aan bod komen, dus niet alleen voorstanders van een thema, maar ook tegenstanders of met name het grijze middengebied. Het gaat hier minder om leesvaardigheden en informatievergaring, maar meer om de dialoog en argumentatie/gesprekstechnieken (ook creatieve technieken om dialoog te creëren); ook heel relevante vaardigheden nu en in de toekomst.
De bibliotheek faciliteert en coacht actief open samenwerkingen tussen (groepen) mensen, die beweging willen brengen in de samenleving. En er ontstaat een gedeeld eigenaarschap over het aanbod van de bibliotheek. De kernvoorwaarden hiervoor zijn dat deze samenwerkingen toegankelijk zijn voor iedereen en niemand uitsluiten, niet in woorden en niet in daden.

Van het wat naar het Hoe

Op een concreter niveau hebben zowel de denktank als de deelnemers aan het evenement De bibliotheek van de toekomst op 28 maart nagedacht over de invulling van bovengenoemde kernelementen. Drie hoofdlijnen en een uitwerking van de rollen in de bibliotheek vloeiden daaruit voort.

Een open en veilige digitale publieke ruimte

Als bibliotheken lokaal een verschillende identiteit en omvang hebben, dan is de digitale poort de toegang naar de hele wereld. Wanneer je digitaal aanbod gaat uitbouwen moet je dat op een goede, veilige, toegankelijk manier doen en niet perse met 'welke (Big Tech) technologie voorhanden is'.

Public Spaces, een coalitie van publieke organisaties die toewerkt naar een eerlijker internet, brengt heel goed onder woorden waar we op het gebied van de digitale ontwikkeling naar zouden moeten streven. Een eerlijker internet zou een online publieke ruimte moeten zijn, gebaseerd op publieke waarde, de gebruiker omarmen als een gelijkwaardige partner en open, transparant, verantwoordelijk en soeverein zijn. Een uitgebreidere omschrijving vind je op https://publicspaces.net/. Het kader voor een digitale wereld dat deze coalitie schetst is zeer vergelijkbaar met de waarden van de (fysieke) publieke ruimte die we in de bibliotheek graag zouden bereiken.

School of life en Huis van verhalen

Tijdens de bijeenkomst over de bibliotheek van de toekomst op 28 maart 2022 in Amsterdam kwamen de deelnemers in alle sessies tot een overeenkomstig beeld. De kern van dit idee was jezelf verrijken door de ander te leren lezen en van de ander te leren.
In alle fasen van het leven moet je in deze bibliotheek voor het leven iets kunnen halen en/of brengen, en centraal in dat halen en brengen staat de overdracht door middel van (levens) verhalen van mens op mens. We zijn niet meer afkerig van het buurthuis (misschien moet je in deze bibliotheek ook wel van iemand kunnen leren hoe je een brommer repareert) en zelfs niet van de kroeg (ook via informeel contact leren mensen over het leven en werk je aan het in praktijk brengen van solidariteit).

En dit persoonlijke delen van kennis gebeurt dus binnen in de bibliotheek, maar ook buiten op de stoep, in het plantsoen en in een online omgeving.

'(We moeten - red) solidariteit op (..) vatten als een praktijk die voortdurende investeringen vereist – en dus niet als een moreel of politiek principe (..).' Marli Huijer (emeritus hoogleraar publieksfilosofie aan de erasmus universiteit) in De toekomst van het sterven.

De bibliotheek is in dit solidaire hypernetwerk (een grote sociale en intellectuele rijkdom) een gids die iets zinnigs kan zeggen over de manier waarop de informatie is verzameld en georganiseerd, de manier waarop je kan zoeken en helpt bij het ontdekken wat je zoekt. En vooral ook een plek waar je mensen ontmoet en geen robots.

Of the people - De democratische bibliotheek

Kunstenaar Eva Olthof beschrijft na haar werksessies op 28 maart een bibliotheek waar medezeggenschap en transparantie en de gebruiker als co-creator centraal staan, zoals de ondertitel van de Amerikaanse bibliotheek – of the people.

Aan iedereen werd gevraagd te proberen de positie van de gebruiker in te nemen. In hoeverre is de bieb democratisch? Hoe zou het lidmaatschap er in de toekomst uit kunnen zien? Dit is een greep uit de begrippen die werden genoteerd tijdens de brainstormsessies: meer medezeggenschap, meer eigenaarschap, niet alleen 'afnemen' - ook 'bijdragen', ruimte voor zelfprogrammering, minder regels, minder bureaucratie, meer gastvrijheid, meer spontaniteit, meer transparantie.
Ook een greep uit de concrete voorstellen die zijn geformuleerd tijdens de sessie:

bibliotheekabonnement en/of toegang tot internet gratis voor iedereen (ook voor ongedocumenteerden) - denk hierbij aan het Angelsaksische voorbeeld. Personeel vormt een afspiegeling van de samenleving. 24/7 open zijn en een bibliotheek op locaties die sowieso al 24/7 open zijn (treinstations, tankstations). Zichtbaarheid als bibliotheeklid (onderdeel van een gemeenschap). Ledenraad opzetten voor meer medezeggenschap. Bibliotheeklidmaatschap als alternatief ID (opent deuren naar andere dingen). Sleutel van de bieb aan de buurt.

Als eerste stap is het de moeite waard om het experiment aan te gaan en echt een ledenraad te organiseren. Wat zouden zij antwoorden op de vragen die wij hier aan onszelf hebben gesteld?

'Een plek waar verandering constant is, waar connectie boven collectie gaat, waar je je verdiept in levensthema's, waar de toegang geregeld en gratis is.'

— Smita James

Rollen in de bibliotheek

Wie werkt er in deze toekomstige bibliotheek, wat moeten medewerkers kennen en kunnen, hoe komen we aan die mensen? Bovenstaande denkrichtingen hebben consequenties en kunnen niet 'zomaar' bij bestaande medewerkers worden gelegd. Wat bouwen we op/om/en zeker ook - af?

Wendbaarder en lichter

Om de veranderende wensen van de maatschappij (zoals structurele co-creatie met bewoners en betrokkenen) te kunnen volgen moet de bieb lichter en wendbaarder worden. Dit gaat over stenen, de flexibele inrichting, de digitale infrastructuur, maar ook om de medewerkers.

Medewerkers hebben voelsprieten nodig waardoor ze tijdig hun rol aanpassen aan de vraag uit de maatschappij. En in de bibliotheek wordt er nog meer, op gelijkwaardige basis, gebruik gemaakt van het potentieel in de maatschappij (peer to peer). Medewerkers moeten daarop getraind en begeleid worden.

Daarnaast doet representatie ertoe. Het personeel van bibliotheken moet diverser worden; jonge migranten hebben (ook) rolmodellen nodig.

Smita James heeft het trefzeker over het geven van rugdekking, het zijn van een bruisende ideeënbox, een noodzakenbespreker, een katalysator, een overbrugger, een facilitator en een tagteam. Passend bij de verschillende onderdelen van de cirkels kan je een aantal (van deze) rollen in de bieb omschrijven die zowel in de digitale als fysieke infrastructuur van toepassing zijn.

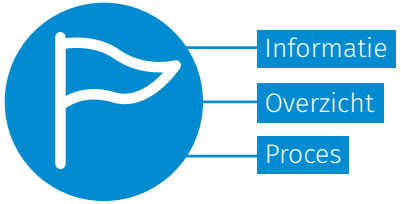

Gids/Curator

Er is eigenlijk geen collectie meer om te cureren, want kennis is overal. Er is wel iemand nodig die routes voorstelt door dit kennislandschap. Als een ervaringsdeskundige die de eigen kennis (ook over kennisvergaring en ontsluiting) beschikbaar stelt aan de (onervaren) gebruiker.

De kwaliteit van de 'collectie' komt niet meer tot stand door selectie en curatie van boeken en materialen vooraf maar door het proces van informatievergaring en -ontsluiting en bewustzijn van de bron. De curator schept voorwaarden waaronder bepaalde technologie ontwikkeld wordt, stelt daarin eisen, en is nadrukkelijk niet de gebruiker van wat er al is. De curator begeleidt ook de accumulatie van kennis in de bibliotheek.

De bibliotheekmedewerker is daarnaast een gids die iets zinnigs kan zeggen over de manier waarop de informatie is verzameld en georganiseerd, de manier waarop je kan zoeken en helpt bij het ontdekken wat je zoekt.

Educator/emancipator

Iemand die (het gebruik van) gelijke rechten bevordert. Die zorgt dat je kansen kunt pakken, drempels ziet én wegneemt en bewust groepen vooruit helpt in relatie tot de eerdergenoemde voelsprieten en sensitiviteit. De emancipator zorgt dat mensen zich bewust zijn van de stem die ze (bijvoorbeeld in het curatieproces) hebben en dat ze die stem ook gebruiken.

Die kennis en vaardigheden overbrengt die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan de verschillende processen in (en buiten) de bibliotheek.

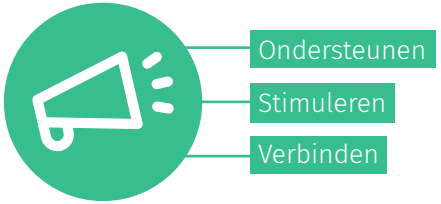

Coach

Een coach is iemand die mensen op persoonlijk of collectief niveau begeleidt in een positief veranderingsproces. Die ondersteunt om resultaten te bereiken en ontwikkeling te brengen in een groep of bij een individu. Zij luisteren, observeren en stemmen hun plan van aanpak af op de individuele of collectieve wensen. Die ook een stimulerende en initiërende rol heeft als netwerken niet spontaan ontstaan of als mensen erbuiten vallen.

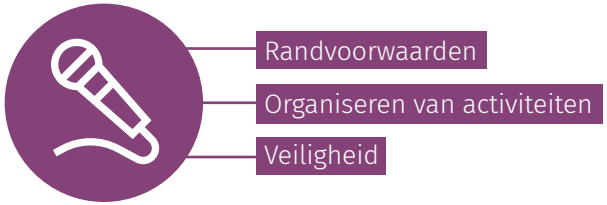

Facilitator

Een facilitator (van Latijn facilitare – vergemakkelijken, vereenvoudigen) is een persoon die de individuele, fysieke, digitale en sociale (rand)voorwaarden schept en onderhoudt waaronder men kan leren en zich ontwikkelen. Deze persoon zorgt ervoor dat iedereen zich thuisvoelt, gezien wordt en in staat is om mee te doen.

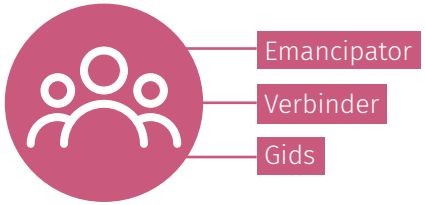

En tot slot de rol(len) van de gebruiker:

De gebruiker komt halen en brengen: We the library

Soms ben je de leerling, maar op specifieke onderwerpen ben je expert, de meester. De bibliotheek kan gebruikers aan elkaar koppelen, hen de mogelijkheid bieden om kennis te brengen, om een leraar te zijn of een curator van informatie en niet alleen een gebruiker van kennis. Integratie bijvoorbeeld, wordt daarmee tweerichtingsverkeer en emancipatoir. Kort gezegd geeft de gebruiker ook invulling aan alle bovenstaande rollen die we voor de bibliotheekmedewerker benoemden.

Wat betekent dit voor de Bibliotheek nu?

De grootste uitdaging waar we nu in zitten is om de gebruiker ook alle bovenstaande rollen in te laten nemen in de bibliotheek. En niet alleen de voorkant van de bibliotheekorganisatie, ook de achterkant moet transparant en toegankelijk worden. Om dat te kunnen doen, zullen alle medewerkers van de bibliotheek al deze rollen in meer of mindere mate en in verschillende combinaties moeten omarmen. En vervolgens moeten we de experimenten met de inhoud gezamenlijk aangaan, multidisciplinair, professionals en gebruikers, met oog voor een goed proces en acceptatie van een ongekende uitkomst en ook een prullenbak vol plannen die niet werkten.

Nawoord voor de bibliotheken

Het belang van denken over de toekomst en het aanvaarden van onzekerheid is de gedachte achter dit betoog. Elke bibliotheek is anders en heeft een eigen context en elke bibliotheek moet dus ook eigen prioriteiten stellen. De prioriteiten zullen heel verschillend zijn (een kleine plattelandsbibliotheek heeft nou eenmaal met heel andere krachten te maken dan een grootstedelijke bibliotheek).

Maar daar moet je wel over nadenken want wat je wenst voor de toekomst moet nu ruimte krijgen om te groeien. Als een eerste stap kun je met je team nadenken over welke rollen je al vervult of welke rollen urgenter worden in jouw context. Ook kun je op die manier nadenken over welke trends in jouw lokale context het meest tot verandering zullen leiden. En ga die dialoog aan met je bezoeker/ gebruiker/ deelnemer/ partner.

Nu alle publieke ruimtes aan waarde en letterlijk aan ruimte inboeten, kan de bibliotheek niet achter de feiten aanlopen. We moeten samen met onze gebruikers vooroplopen, waar willen we als maatschappij naar toe. Of toch op zijn minst bij de tijd zijn om onze gebruikers te bieden wat ze willen en nodig hebben. Nadenken over de toekomst is niet makkelijk, dat hebben ook wij het afgelopen jaar (samen met jullie) gemerkt. Wil je verdere hulp in dit proces dan kan dat. Mail ons voor een stappenplan, ondersteuning of een presentatie.

De denktank koos voor de term ‘groeimanifest’ omdat de toekomst doorlopend verandert en ideeën daarover zich ook constant moeten aanpassen. Dat vraagt van ons om nieuwe inzichten over een jaar of vijf, wil je nu al meedenken – mail ons.

bibliotheekvandetoekomst@probiblio.nl

Met dank aan...

Joke van der Zwaard
Studenten van de Avans hogeschool Den Bosch
Sigrid van der Ploeg
Isabelle Britto
Laurie de Zwart
Egid van Houtem
Frans Bergfeld
Floor Banning
Sacha van Tongeren
Marleen Stikker
Karin de Jong
Machiel Wetselaar en de andere docenten van de Avans hogeschool Den Bosch
Ronald van Capelle
Zoë Bonte
Smita James
Mandy Cheng
Marjolein Brood
Eva Olthof
Lisa Vlug
Dick van Dijk
Lisa Croese
Jet Govers
Maarten Bloem
Lisa Bakker
Karen Bertrams
Jessica van der Sluijs
Bram ter Stege
Arne Lijbers
Esmée Beekman
Roy Cremers
Deborah Nas
Natanja de Bruin
Erik Boekesteijn
Erik Reuvers
Noor Kuijpers
Gasten Bibliotheek van de toekomst event
Nicky Verver
Anne van den Dool
Corien de Kok
David Rozema
Lara Nuberg
Peter Voortman
Nizar El Manouzi
Aniek van Son
Christina Moreno
Ellie Brouwer
Tessa van Velzen
Kerstin Carbajal Henken
Marjolein van der Steen
Arnout Esser
Sara Korving
Safiya Lall Mohamed

Lijsten en Bijlagen

Meer over grijzer/drukker/diverser
https://publ.nidi.nl/output/2020/nidi-cbs-2020-bevolking-2050-in-beeld.pdf

Samenvatting lezing Maarten Bloem CBS 28 maart 2022
www.probiblio.nl/uploads/2022_bestanden/BiebvandeToekomst-Presentatie-MaartenBloem_2022.pdf

De spoken word tekst van Smita James 28 maart 2022
Zie pagina 3.

Meer over open source, privacy en transparant internet
The Time is NOW! - PublicSpaces

Meer over de denktank
Denktank voor de bibliotheek van de toekomst | Probiblio

KB notitie over de bibliotheek van de toekomst (2014)
De bibliotheek met vier mogelijke scenario's in de toekomst

Over de bibliotheek in 2025 van Bisc/Cubiss
Bibliotheek 2025

Lopend onderzoek naar de bibliotheek van de toekomst
Future Libraries Lab (tudelft.nl)

Het Deense onderzoek over de impact van de bibliotheek
New study: The impact of public libraries in Denmark | Roskilde Bibliotekerne

Over burgerberaden
Burgerberaad: het crowdsourcen van besluitsvorming - VPRO

Burgerberaad.nu | Landelijk Netwerk Burgerberaden

Over de verbinding klimaat en cultuur
We Are Warming Up

Pro biblio

Colofon

© Probiblio 2022

Mirjam Zweers

Vormgeving:
Rozanne Ottenhoff

Illustraties:
K.Rogaar